

Політологія

УДК 327.56:341.312.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15289119>

**«Гуманітарна інтервенція» у XXI столітті: політологічний аналіз
бомбардувань цивільної інфраструктури**

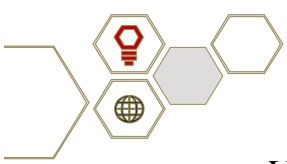
Корнієнко Валерій Олександрович

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-
політичних наук, Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-6285-5707>

Прийнято: 14.03.2025 | Опубліковано: 24.03.2025

***Анотація.** Статтю присвячено комплексному політологічному аналізу трансформації концепції «гуманітарної інтервенції» в міжнародних відносинах XXI століття та її взаємозв'язку з практикою систематичних атак на цивільну інфраструктуру під час сучасних збройних конфліктів. Дослідження спрямоване на виявлення концептуальних протиріч між гуманітарною риторикою та фактичними стратегіями ведення війни, що призводять до масштабних порушень міжнародного гуманітарного права та страждань цивільного населення, як це спостерігається під час російсько-української війни.*

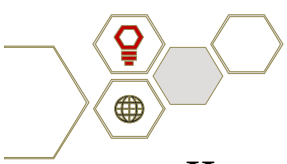
У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи порівняльного політичного аналізу, критичного дискурс-аналізу політичних наративів, кейс-стаді та історико-політологічного аналізу. Методологічною основою дослідження є теоретичні концепції політичного реалізму, ліберального інтернаціоналізму, критичної теорії та постколоніальних студій, що дозволяє розглянути феномен «гуманітарної інтервенції» з різних теоретичних перспектив.

У ході дослідження виявлено суттєві розбіжності між декларованими гуманітарними цілями військових інтервенцій та їх фактичними наслідками для цивільного населення. Встановлено, що концепція «гуманітарної інтервенції» зазнала значної трансформації від її початкової мети захисту населення до інструменту легітимації геополітичних інтересів великих держав. Ідентифіковано ключові політичні наративи («захист», «визволення», «відбудова»), що використовуються для виправдання атак на цивільну інфраструктуру. На прикладі російсько-української війни продемонстровано, як риторика «денацифікації» та «демілітаризації» супроводжує систематичні бомбардування цивільних об'єктів, створюючи гуманітарну кризу для мільйонів людей.

Результати дослідження вказують на необхідність фундаментального переосмислення концепції «гуманітарної інтервенції» на основі принципів інклюзивності, демократичності та ефективного захисту цивільного населення. Запропоновано шляхи посилення міжнародно-правових механізмів відповідальності за атаки на цивільну інфраструктуру, включно з розширенням юрисдикції міжнародних судових інституцій, розвитком технологій моніторингу та документування порушень, а також впровадженням ефективних санкційних механізмів проти відповідальних за ці порушення держав та окремих осіб. Окреслено перспективи формування нової парадигми міжнародного гуманітарного права, що відповідатиме викликам сучасних форм ведення війни.

Ключові слова: гуманітарна інтервенція, цивільна інфраструктура, воєнна стратегія, міжнародне гуманітарне право, відповідальність захищати (R2P), суверенітет, політичні наративи, легітимація.

«Humanitarian Intervention» in the 21st Century: Political Science Analysis of Civilian Infrastructure Bombing

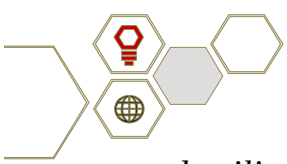
Korniienko Valerii Oleksandrovych

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6285-5707>

Abstract. *The article provides a comprehensive political science analysis of the transformation of the «humanitarian intervention» concept in XXI century international relations and its interrelation with the practice of systematic attacks on civilian infrastructure during modern armed conflicts. The research aims to identify conceptual contradictions between humanitarian rhetoric and actual warfare strategies that lead to large-scale violations of international humanitarian law and civilian suffering, as observed during the Russian-Ukrainian war.*

The study employs an interdisciplinary approach combining methods of comparative political analysis, critical discourse analysis of political narratives, case studies, and historical-political analysis. The methodological foundation of the research is based on theoretical concepts of political realism, liberal internationalism, critical theory, and postcolonial studies, allowing the examination of the «humanitarian intervention» phenomenon from various theoretical perspectives.

The research reveals significant discrepancies between the declared humanitarian goals of military interventions and their actual consequences for civilian populations. It establishes that the concept of «humanitarian intervention» has undergone a substantial transformation from its initial purpose of protecting populations to a tool for legitimizing the geopolitical interests of major powers. The study identifies key political narratives («protection», «liberation», «reconstruction») used to justify attacks on civilian infrastructure. Using the Russian-Ukrainian war as an example, it demonstrates how the rhetoric of «denazification» and

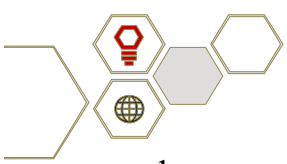
«demilitarization» accompanies systematic bombardments of civilian objects, creating a humanitarian crisis for millions of people.

The research findings indicate the necessity for a fundamental reconsideration of the «humanitarian intervention» concept based on principles of inclusivity, democracy, and effective protection of civilian populations. The article proposes ways to strengthen international legal mechanisms of accountability for attacks on civilian infrastructure, including expanding the jurisdiction of international judicial institutions, developing technologies for monitoring and documenting violations, and implementing effective sanctioning mechanisms against states and individuals responsible for these violations. It outlines prospects for forming a new paradigm of international humanitarian law that will address the challenges of modern warfare.

Keywords: *Humanitarian intervention, civilian infrastructure, military strategy, international humanitarian law, responsibility to protect (R2P), sovereignty, political narratives, legitimization.*

Постановка проблеми. Поява концепції «гуманітарної інтервенції» була обумовлена прагненням міжнародної спільноти створити механізми запобігання та реагування на масові порушення прав людини навіть у випадках, коли такі порушення відбуваються на території суверенних держав. Проте реалізація цієї концепції в міжнародній практиці виявила суттєві протиріччя та неоднозначність. Особливо гостро ці протиріччя проявляються у ХХІ столітті, коли риторика «гуманітарної інтервенції» все частіше використовується для виправдання дій, що призводять до масштабних гуманітарних криз та численних жертв серед цивільного населення. Бомбардування цивільної інфраструктури, що супроводжується гуманітарною риторикою «захисту» та «визволення», стає поширеною воєнною стратегією, яка призводить до результатів, прямо протилежних тим, що декларуються.

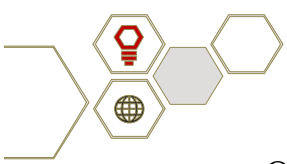
Найбільш яскравим прикладом цього явища є російсько-українська війна, зокрема недавні трагічні події в Сумах 13 квітня 2025, де внаслідок ракетного удару загинули цивільні громадяни. Ці події демонструють глибокий розрив між

формальними нормами міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення та реальними практиками ведення сучасної війни, що вимагає глибокого політологічного аналізу та переосмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика «гуманітарної інтервенції» та її трансформації у XXI столітті привертає увагу широкого кола дослідників. Серед ключових західних досліджень варто відзначити праці А. Беллами [1], який детально аналізує еволюцію концепції «відповідальності захищати» (R2P), та роботи Г. Еванса [2], що розглядають правові та етичні аспекти «гуманітарної інтервенції». Концепція «відповідальності захищати» (R2P) — це міжнародно-правовий підхід, спрямований на захист населення від масових порушень прав людини, таких як геноцид, етнічні чистки, військові злочини та злочини проти людяності. Ця концепція виникла як альтернатива гуманітарній інтервенції і підкреслює первинну відповідальність держави за захист свого населення. Критичний погляд на концепцію «гуманітарної інтервенції» представлений у працях Дж. Міршаймера [3], що аналізує її з позицій політичного реалізму. Значний внесок у дослідження проблематики «гуманітарної інтервенції» зробили також М. Ігнат'єв [4], С. Пауер [5] та Т. Вайс [6].

У вітчизняній політологічній науці дослідження проблематики «гуманітарної інтервенції» представлені у працях О. Хріщевої [7], А. Левенця [8], М. Здоровеги [9]. В дослідження цих науковців в цілому аналізувалися питання правомірності застосування гуманітарних інтервенцій у міжнародному праві, визначенню сутності поняття «гуманітарна інтервенція» та його ознак. Досліджено міжнародно-правові критерії гуманітарного втручання, за якими частина міжнародної спільноти допускала правомірність зазначеної концепції. Серед робіт, що безпосередньо аналізують російсько-українську війну та її гуманітарні аспекти, важливе місце займають дослідження Є. Магди [10] та авторського колективу українських науковців інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка [11] та інших дослідників.

Особливу увагу науковці приділяють проблематиці цивільної інфраструктури як об'єкта воєнних дій. У цьому контексті варто відзначити праці Р. Папе [12], який аналізує стратегічні бомбардування та їх ефективність, та М. Калдора [13], що досліджує трансформацію характеру війни у ХХІ столітті та її вплив на цивільне населення.

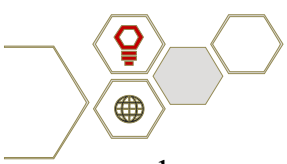
Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених «гуманітарній інтервенції» та захисту цивільного населення під час збройних конфліктів, недостатньо дослідженим залишається зв'язок між гуманітарною риторикою та стратегією цілеспрямованих атак на цивільну інфраструктуру в сучасних конфліктах. Зокрема, потребує глибшого аналізу проблема інструменталізації концепції «гуманітарної інтервенції» для легітимації дій, що призводять до гуманітарних катастроф. Крім того, бракує комплексного політологічного аналізу наративів, що використовуються для виправдання атак на цивільну інфраструктуру, та їх впливу на міжнародне сприйняття конфліктів. Особливо актуальним є дослідження цих питань у контексті російсько-української війни, яка демонструє масштабне використання гуманітарної риторики для виправдання систематичних порушень міжнародного гуманітарного права.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є політологічний аналіз трансформації концепції «гуманітарної інтервенції» у ХХІ столітті та її зв'язку з практикою бомбардувань цивільної інфраструктури як воєнної стратегії. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- дослідити історичну еволюцію концепції «гуманітарної інтервенції» та її теоретичне обґрунтування;
- проаналізувати політичні наративи, що використовуються для легітимації атак на цивільну інфраструктуру;
- оцінити ефективність існуючих міжнародно-правових механізмів захисту цивільної інфраструктури та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Концепція «гуманітарної інтервенції» пройшла складний шлях еволюції від своїх витоків у ХІХ столітті до сучасних

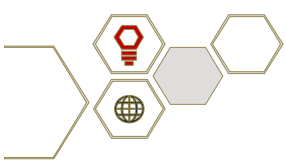

форм реалізації. Її історичні корені можна простежити в практиці європейських держав щодо «захисту» релігійних меншин в Османській імперії. Проте сучасне розуміння «гуманітарної інтервенції» сформувалося значною мірою під впливом трагічних подій 1990-х років – геноциду в Руанді та етнічних чисток у колишній Югославії [1, р. 45-48].

Саме неспроможність міжнародної спільноти ефективно реагувати на ці трагедії призвела до переосмислення концепції державного суверенітету та формування нових підходів до захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Як зазначає Г. Еванс, трагедія в Руанді та інші масові порушення прав людини продемонстрували неадекватність традиційних підходів до питань суверенітету та міжнародного втручання [2, р. 15–16].

У 2001 році Міжнародна комісія з питань інтервенції та державного суверенітету сформулювала доктрину «відповідальності захищати» (Responsibility to Protect, R2P), яка поступово замінила концепцію «гуманітарної інтервенції». Ця доктрина була офіційно схвалена на Всесвітньому саміті ООН у 2005 році і включає три компоненти: «відповідальність запобігати», «відповідальність реагувати» та «відповідальність відбудовувати» [14]. Проте практика застосування цієї доктрини виявилася далекою від її початкових гуманістичних намірів. Концепція R2P, незважаючи на свою гуманістичну риторику, часто використовується як інструмент реалізації геополітичних інтересів великих держав. Це особливо яскраво проявляється у випадках селективного застосування цієї доктрини – коли вона використовується щодо одних конфліктів (Лівія) і ігнорується щодо інших (Сирія, Ємен).

У теоретичному дискурсі щодо «гуманітарної інтервенції» можна виділити кілька основних підходів. Представники політичного реалізму, як Дж. Міршаймер, розглядають «гуманітарну інтервенцію» насамперед як інструмент реалізації національних інтересів великих держав. Моральні аргументи щодо захисту прав людини часто є лише прикриттям для переслідування геополітичних цілей, – зазначає Міршаймер [3, р. 163]. Натомість представники ліберального інтернаціоналізму, такі як М. Ігнат'єв, наголошують на

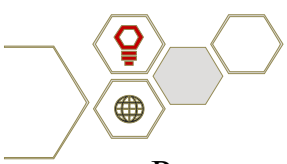
моральному обов'язку міжнародної спільноти захищати права людини незалежно від державних кордонів [4].

Критична теорія та постколоніальні підходи, представлена роботами М. Мамдані, розглядають «гуманітарну інтервенцію» як форму неокolonіалізму та інструмент встановлення глобальної гегемонії західних держав. М. Мамдані звертає увагу на те, що практика гуманітарної інтервенції відтворює колоніальні патерни відносин між «цивілізованим» Заходом та «варварською» периферією» [15, р. 58].

Однак, в умовах гібридних конфліктів ХХІ століття концепція гуманітарної інтервенції часто використовується для легітимації втручання у внутрішні справи суверенних держав та реалізації геополітичних проєктів. Під прикриттям гуманітарних цілей може здійснюватися підготовка до військової агресії та окупації територій. Бомбардування цивільної інфраструктури як воєнна стратегія має довгу історію, але в ХХІ столітті воно набуло нових форм та обґрунтувань. Як зазначає Р. Папе, «стратегічні бомбардування з метою деморалізації цивільного населення та підризу економічного потенціалу противника залишаються важливим елементом сучасної військової стратегії, незважаючи на їх сумнівну ефективність та моральну проблематичність» [12, р. 76].

На думку М. Калдора, атаки на цивільну інфраструктуру є не побічним ефектом, а центральним елементом стратегії так званих «нових воєн», метою яких є не стільки військова перемога, скільки встановлення контролю над населенням через страх та терор [13, р. 92]. Загалом у літературі про гібридні конфлікти часто підкреслюється, що такі конфлікти включають поєднання військових дій та інформаційних операцій. У контексті російсько-українського конфлікту інформаційна складова гібридної війни відіграє значну роль, включаючи пропаганду та дезінформацію для легітимації військових дій та впливу на міжнародну громадську думку [16].

Особливістю сучасних воєнних стратегій, спрямованих проти цивільної інфраструктури, є їх маскування під «високоточні удари» та «супутні втрати».

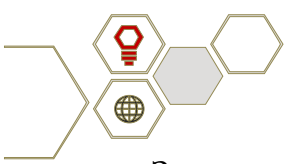

Риторика «мінімізації цивільних жертв» часто використовується для приховування систематичного характеру атак на цивільні об'єкти. Російсько-українська війна є показовим прикладом використання такої гуманітарної риторики для виправдання систематичних атак на цивільну інфраструктуру. Офіційно декларованими цілями російської «спеціальної військової операції» є «захист» населення Донбасу, «денацифікація» та «демілітаризація» України. Проте, ці гуманітарні наративи, як ми бачимо, супроводжуються масовими бомбардуваннями житлових кварталів, лікарень, шкіл та об'єктів критичної інфраструктури, що призводить до численних жертв серед цивільного населення. Це особливо яскраво проявляється в таких містах як Харків, Суми, Чернігів, причому, де більшість населення є російськомовним, але й вони зазнали масованих ракетних ударів з боку російських військ.

Аналізуючи трагедію в Сумах 13 квітня 2025 р., де внаслідок ракетного удару загинули мирні цивільні особи, можна виділити кілька стратегій виправдання, що зазвичай використовуються російською стороною: заперечення самого факту удару; твердження про військовий характер цілі; виправдання атаки як «відповіді» на дії української сторони; представлення цивільних жертв як «неминучих супутніх втрат». Ці стратегії є типовими для сучасних конфліктів, де атаки на цивільну інфраструктуру маскуються під військову необхідність або взагалі заперечуються.

Існуюча система міжнародного гуманітарного права, представлена насамперед Женевськими конвенціями та їх Додатковими протоколами, забороняє атаки на цивільні об'єкти. Ця заборона чітко викладена у Розділі 3 Женевської конвенції, якій стосуються захисту цивільного населення під час міжнародних збройних конфліктів [17]. Проте, ефективність цих норм значно обмежена відсутністю дієвих механізмів їх реалізації, особливо щодо великих держав, що мають право вето в Раді Безпеки ООН.

Діяльність Міжнародного кримінального суду (МКС) та інших міжнародних судових інституцій, хоча і є важливим кроком у напрямку забезпечення відповідальності за воєнні злочини, має суттєві обмеження.

Зокрема, МКС може діяти лише щодо держав, які ратифікували Римський статут, а процедури розслідування та судового розгляду є тривалими та складними [18].

У цьому контексті особливого значення набувають ініціативи громадянського суспільства з моніторингу та документування порушень міжнародного гуманітарного права. Очевидним є те, що в умовах нових воєн роль громадянського суспільства у запобіганні та реагуванні на масові порушення прав людини стає все більш важливою».

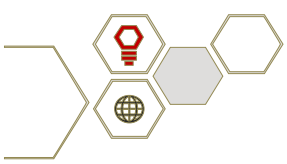
Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз еволюції концепції «гуманітарної інтервенції» та її зв'язку з практикою бомбардувань цивільної інфраструктури як воєнної стратегії дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, незважаючи на свою гуманістичну риторику, концепція «гуманітарної інтервенції» часто використовується для виправдання дій, що призводять до масштабних гуманітарних криз та численних жертв серед цивільного населення.

По-друге, бомбардування цивільної інфраструктури як воєнна стратегія залишається поширеною практикою в ХХІ столітті, що супроводжується новими формами її легітимації через наративи «захисту», «визволення» та «відбудови».

По-третє, російсько-українська війна є показовим прикладом використання гуманітарної риторики для виправдання систематичних порушень міжнародного гуманітарного права.

У контексті цих висновків можна визначити кілька перспективних напрямів подальших досліджень. Насамперед, важливим є глибший аналіз взаємозв'язку між гуманітарною риторикою та фактичними стратегіями ведення війни, зокрема через призму критичного дискурс-аналізу та постколоніальної теорії. Крім того, перспективним є дослідження ролі нових технологій у моніторингу та документуванні порушень міжнародного гуманітарного права, а також їх впливу на формування міжнародної відповідальності за такі порушення. Нарешті, важливим напрямом досліджень є розробка нових концептуальних підходів до захисту цивільного населення в умовах сучасних конфліктів, що

враховували б трансформацію характеру війни та нові виклики міжнародній безпеці.

Переосмислення концепції «гуманітарної інтервенції» та розробка ефективних механізмів захисту цивільної інфраструктури вимагають не лише теоретичних досліджень, але й практичних кроків з реформування міжнародно-правових інститутів та практик. Зокрема, необхідним є посилення ролі регіональних організацій у запобіганні та вирішенні конфліктів, розвиток превентивної дипломатії та механізмів раннього попередження, а також підвищення підзвітності та прозорості рішень щодо гуманітарних інтервенцій.

Список використаних джерел

1. Bellamy A. J. Responsibility to Protect: The Global Effort to End Mass Atrocities. Cambridge : Polity Press, 2009. 220 p.
2. Evans G. The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2008. 348 p.
3. Mearsheimer J. J. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities. New Haven: Yale University Press, 2018. 328 p.
4. Ignatieff M. Virtual War: Kosovo and Beyond. New York : Metropolitan Books, 2000. 246 p.
5. Power S. «A Problem from Hell»: America and the Age of Genocide. New York: Basic Books, 2002. 620 p.
6. Weiss T. G. Humanitarian Intervention. Cambridge: Polity Press, 2016. 288 p.
7. Хріщева О. Г. Щодо правомірності застосування гуманітарної інтервенції у міжнародному праві. URL: www.lex-line.com.ua/download.php?file=file_1515190339.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
8. Левенець А. В., Хріщева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держав. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип.1. С.32–40.

9. Здоровега М. В. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Випуск 27. С. 102–107.
10. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
11. Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності / Наук. ред. М. Дорошко, В. Балюк. Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка; Центр Східної Європи і факультет політології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. Київ : Ніка-Центр, 2018. 280 с.
12. Pape R. A. Bombing to Win: Air Power and Coercion in War. Ithaca: Cornell University Press, 1996. 366 p.
13. Kaldor M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. 3rd ed. Cambridge : Polity Press, 2012. 268 p.
14. United Nations. 2005 World Summit Outcome. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005. A/RES/60/1.
15. Mamdani M. Responsibility to Protect or Right to Punish? *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2010. Vol. 4, No. 1. P. 53–67.
16. Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України: *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : НУОУ, 2017. 104 с.
17. Конвенція Про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 14.04.2025).
18. Римський Статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.04.2025).